

MONEDE RARE ÎN DESCOPERIRI AFLATE ÎN COLECȚIA NUMISMATICĂ A MUZEULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE DIN CONSTANȚA

Gabriel TALMAȚCHI

Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța păstrează în colecția numismatică numeroase monede de un real interes, printre care se înscriu și cele ce fac subiectul intervenției noastre, monede emise în Abydos, Argos, Bithynia, Byzantion, Chersonesul Tracic, Dionysopolis, Egiptul elenistic, Persia, Regatul Seleucid, Teba. Majoritatea sunt rarități între descoperirile din teritoriul dintre Dunăre și Mare. Publicarea lor o considerăm necesară pentru semnalarea și intrarea în circuitul de specialitate.

În total avem în catalog un număr de 10 piese monetare, dintre care șase din argint și patru din bronz, apărute în urma unor săpături arheologice sau strânse de colecționari. Colecția C. Băcăoanu cuprinde piese monetare ce au fost găsite în Constanța, în special în zona portului turistic Tomis¹, (deși au fost păreri că ele ar proveni mai degrabă din împrejurimi decât din localitatea menționată²). Colecția Anton a fost creată din monede găsite în orașul Constanța și din împrejurimi³. Colecția Ana Crăciun a fost realizată cu monede adunate la Hârșova și împrejurimi⁴.

*

CATALOG

1. CHERSONESUL TRACIC – Miltiade al II-lea

AR; ?; 2,40 g; 11 mm;

Av: Bust leu, cu capul întors spre stânga;

RV; Suprafață incusă, împărțită prin linii în patru părți; în două dintre ele, pe

¹ R. Ocheșeanu, *Pontica*, 4 (1971), p. 77, nota 8.

² Idem, *Pontica*, 5 (1972), p. 497, notele 4-5.

³ Idem, *Pontica*, 4 (1971), p. 77.

⁴ A. Vertan, G. Custurea, *Pontica*, 16 (1983), p. 313.

diagonală apar o pilulă și o ghirlandă (cunună);
 SNG, V, *Ashmolean Museum, Oxford, part. IV, Paenonia-Thessaly*, London, 1981, pl. LXXIV, nr. 3597, a. 515 – 493;
 - găsită în Constanța pe „Plaja Modern”, în anul 1969.
 Inv. MINAC 876.

2. *PERSIA – În timpul lui Xerxes și până la Artaxerxes I.*

AR; ?; 5,39 g; 13,5 x 12,2 mm;
 Av; Regele persan cu arc și tolbă, îngenunchiat spre dreapta;
 Rv: În câmp, incusum neregulat;
 Münzen und Medaillen Antiken, Auktion 175, 23-26 september 1992, München, nr. 543, a. 486-450, Lydia, Sardeis;
 Constanța și împrejurimi;
 Col. C. Băcăoanu; Inv. MINAC 893.

3. *Argolida – Argos*

AR; ⬅; 2,70 g; 12,5 mm;
 Av: Protomă de lup spre stânga
 Rv: Pătrat incus; în interior sigl A ; de o parte și de alta literele A și P;
 Auktionshaus H. D. Rauch, 56. Münzen-Auktion, 5 februar 1996, Antike Katalog I, nr. 127, a. 343;
 Dobrogea-passim;
 Col. Inv. MINAC 887.

4. *Teba - monedă federală*

AR; ⬆; 2,52 g; 12,5 mm;
 Av: Scut beoțian;
 Rv: Kantharos; deasupra măciucă; de o parte și de alta BOIL;
 SNG, VI, *The Lewis Collection in corpus Christi College Cambridge, part I. The Greek and Hellenistic Coin (with Britain and Parthia)*, London, 1972, pl. XIV, nr. 649, hemidrahmă, sfârșitul secolului IV – începutul secolului III; SNG, Sweden II, *The Collection of the Royal Coin Cabinet National Museum of Monetary History, Stockholm, part. 2, Stockholm, 1980, p. 44, nr. 1412; monetărie federală, a. 387-374, perioada a VIII-a, hemidrahmă; P. Robert Franke, I. Paar, Die Antiken Münzen der Sammlung Heynen. Katalog mit historischen arlauerungen, Köln, p. 18, nr. 64, a. 338-315;*
 Dobrogea – passim;
 Inv. MINAC 859.

5. *BYZANTION*

AR; ?; 2,41 g; 14,5 mm;
 Av: Taur pe delfin spre stânga; sus ;
 Rv: Pânză de corabie incusă, împărțită în patru registre;
 SNG, *The British Museum, part. 1: The Black Sea*, vol. IX, London, 1993, pl. II, nr. 37; a. 340-320; SNG, V, *Ashmolean Museum Oxford, part. IV, Paenonia-Thessaly*, London, 1981, pl. LXXIII, nr. 3572, a. 411-387/6 sau 340;

hemidrahmă; SNG, *The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum*, Trace, New Jersey, 1982, pl. 9, nr. 478-479, a. 416-357;
Dobrogea-passim;
Inv. MINAC 886.

6. TROAS - ABYDOS

AE; ⬇; 6 g; 19 mm;
Av: Capul lui Apollo spre stânga;
Rv: Vultur staționând, orientat spre dreapta; în dreapta, un personaj masculin cu lance?; în stânga vertical ABY;
B. Head, *Historia Nummorum. A Manual of Greek Numismatics*, London, 1963, p. 538-539, a. cca. 320-200.
Constanța și împrejurimi;
Col. Anton; Inv. MINAC 716.

7. DIONYSOPOLIS

AE; ⬇; 3,42 g; 13,5 mm;
Av: Capul lui Dionysos cu panglică spre dreapta;
RV: Ciorchine de strugure cu codiță, spre stânga; spre dreapta vertical ΔΙΟΝΥΣ;
V. Canarache, SCN, 1 (1950), p. 68-69, nr. 3-10, grupa I, 300 a. Chr.;
SNG, XI, *The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region*, Oxford, 2000, p. IVI, nr. 107-108, sfârșitul secolului III – începutul secolului II a. Chr.;
- găsită în anul 1972 cu prilejul săpăturilor arheologice executate la Parcul catedralei din Constanța, SIII, casetă C, □ 15, la – 0,16 în vertical;
Inv. MINAC 9784.

8. EGIPTUL ELENISTIC – Dinastia Lagizilor, Ptolemeu al II-lea?

AE; ⬆; 13 g; 26 mm; foarte tocită;
Av: Capul lui Zeus bărbos spre dreapta;
Rv: Vultur cu aripile deschise spre stânga; ΒΑΣΙΛΕΩΣ / ?
Auktionshaus H. P. Rauch. 42. Münz – Auktion, Wien, 16 – 18 Janner 1989, nr. 3112, a. 285-246; Auktion 54. Münzen der Antike, 12 november 1990, Numismatik Lanz München, p. 32, nr. 353, a. 285-246;
Hârșova și împrejurimi;
Col. A. Crăciun; Inv. MINAC 14846.

9. REGATUL BITHYNIEI – Prusias al II-lea

AE; ⬆; 6,06 g; 21,5 mm;
Av: Capul lui Dionysos cu cunună de iederă spre dreapta;
Rv: Centaur spre dreapta, cu liră; legenda ΒΑΣΙΛΕΙΩΣ / ΠΡΟΥΣΙΩ;
Münzen und Medaillen, Auktion 175, 23-26 september 1992, München, nr. 303; SNG, *Danemark, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum*, Copenhagen, 1945, 641, a. 185-149;
- descoperire fortuită la Limanu;
Inv. MINAC 68556.

10. REGATUL SELEUCID – Cleopatra Thea și Antiohos VIII

AR; ⬆; 13,02 g; 29 mm; tetradrahmă;

Av: Busturile Cleopatrei și a lui Antiohos VIII apropiate, privind spre dreapta;

Rv: Zeus stând pe tron; legenda Βασιλίσσης Κλεοπάτρας Θεᾶς / Καὶ Βασιλέως Αντιόχου; sigle nedistincte în stânga și sub troi ;SNG, *The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum. Cyprus-Cappadocia, Uncertain Coins, Imperial Cistophori*, New Jersey, 1982, pl. II, nr. 375-379, dar la noi sub tron Γ ?; a. 121-125;

- descoperită în anul 1969 în Constanța;

Col. C. Băcăoanu; Inv. MINAC 892.

*

Descoperirile de față din teritoriul istro-pontic reflectă participarea activă a Dobrogei la schimburile de bunuri materiale ce s-au desfășurat în bazinul Mării Negre, oferind, cu prudența de rigoare, sugestii privind teritoriile spre care se îndreptau preferințele comerciale sau cele politico-economice, dar și direcții geografice. În general, ele pot fi puse pe seama unor pătrunderi directe sau mijlocite, fie prin deplasarea oamenilor – factorul uman –, fie prin raporturi economice și politice⁵. Emisiunile de bronz prezente în catalog reflectă, la o privire generală, poate doar circulația oamenilor⁶.

Prezența monedelor din catalog poate fi în unele dintre cazuri, dificil de explicat și datorită depărtării semnificative de locul de emitere, sau mai ușor acceptat (Dionysopolis). Așa cum se poate constata, cea mai mare parte a lor sunt descoperite în Constanța sau în împrejurimile orașului. Tomisul a cunoscut, odată cu al doilea sfert al secolului IV a. Chr. o activitate economică și comercială importantă⁷, până în secolul II a. Chr. și chiar cu o prelungire în debutul secolului I a. Chr. Perioada semnalată a cunoscut variații din punct de vedere economic, influențate de aspecte politice și militare. Abia de pe la mijlocul secolului III, din perspectiva comerțului cu diferite categorii amforice, cunoaștem la Tomis elementele unui oraș grecesc, a unei piețe libere susținută de un comerț liberalizat⁸.

Cu excepția câtorva descoperiri de pe linia Dunării, monedele din Dionysopolis au fost găsite pe litoral sau în imediata apropiere⁹, cu deosebire în sud sau în imediata apropiere, bronzuri datate în secolele IV-I a. Chr. Acestea sunt cunoscute printre cele mai frecvente emisiuni monetare descoperite în Dobrogea¹⁰. Atelierul monetar este cunoscut ca un emitent abundent și variat de monedă în epocă autonomă¹¹.

O categorie monetară puțin semnificativă din punct de vedere al prezenței în

⁵ Gh. Poenaru Bordea, SCIV, 21 (1970), 1, p. 133.

⁶ L. Robert, *Hautes Études Numismatiques*, I, Paris (1966), p. 113-114.

⁷ L. Buzoianu, BCH, Suppl. 13 (1986), p. 413; eadem, Pontica, 24 (1981), p. 92.

⁸ Eadem, Pontica, 25 (1992), p. 125.

⁹ G. Talmațchi, CCDJ, 18 (2001), p. 45; idem, Istros, 9 (2000), p. 193.

¹⁰ Idem, *Monedele orașelor vest-pontice dobrogene în mediul autohton dintre Carpați și Balcani (secolele VI-I a. Chr.)*, rezumatul tezei de doctorat, Iași, 2005, p. 22.

¹¹ V. Canarache, SCN, 1 (1957), p. 62.

Geția Pontică o constituie emisiunile regilor elenistici din Siria și Egipt. Apariția lor este întâmplătoare, monedele fiind antrenate în flux monetar de alte emisiuni, în special macedonene, asocierea lor fiind frecventă în tezaure. Pentru cele egiptene, cu două excepții ca locații dunărene, restul de descoperiri sunt concentrate în Tomis, ele fiind bronzuri cu putere de penetrație scăzută, reflectând probabil doar circulația oamenilor¹². Dacă însă facem abstracție de alte puncte de descoperiri din Dobrogea și ne rezumăm la Tomis, Histria și Callatis, vedem că aceste monede prin numărul lor sunt o prezență privilegiată în interiorul acestor centre grecești, urmate la distanță de Mesambria și Olbia.

Emisiunile de Byzantion mai sunt cunoscute în descoperiri pe teritoriile aflate în sudul și nordul Dunării¹³, și legate de unele relații economice, politice și culturale manifestate de această cetate cu cele pontice din epoca autonomă¹⁴. Abydos, colonie a Miletului în Hellespont, a cunoscut debutul activității monetare de timpuriu, odată cu sfârșitul secolului VI a. Chr.¹⁵; pe teritoriul românesc mai avem o singură descoperire la Râureni (jud. Vâlcea)¹⁶, probabil o piesă identică cu cea din catalogul nostru.

Emisiuni ca cele din Argos, Persia, Teba, Chersonesul Tracic, își găsesc un loc important în peisajul monetar dobrogean specific secolelor VI-IV a. Chr., dar, mai ales primele trei centre, sunt încă curiozități din punct de vedere monetar, demonstrându-se încă o dată că circulația monedei în Dobrogea are particularitățile sale.

O categorie monetară puțin semnificativă din punct de vedere al prezenței în Geția Pontică o constituie emisiunile regilor elenistici, în cazul nostru cele din Regatul Seleucid, Egipt și Bithynia. Apariția lor (și a celor din catalog cu regii Antiochos VIII Philometor Gryphos/Kleopatra Thea, Ptolemaios II Philadelphos, Prusias) în general pentru Dobrogea¹⁷ și restul teritoriului românesc¹⁸, este întâmplătoare, monedele fiind antrenate în flux monetar de alte emisiuni¹⁹, în special macedonene, asocierea lor fiind frecventă în tezaure. Pentru cele egiptene, cu două excepții ca locații dunărene, restul de descoperiri sunt concentrate în Tomis, ele fiind bronzuri cu putere de penetrație scăzută, reflectând probabil doar circulația oamenilor²⁰. Dacă facem abstracție de alte puncte de descoperiri din Dobrogea și ne rezumăm doar la Tomis, Histria și Callatis, constatăm că aceste monede prin numărul lor sunt o prezență privilegiată în interiorul acestor centre grecești.

¹² R. Ocheșeanu, *Pontica*, 7 (1974), p. 202.

¹³ B. Mitrea, *Dacia*, N.S., 5 (1961), p. 584-585, nr. 2; idem, *Dacia*, N.S., 21 (1977), p. 376, nr. 2; O. Mărculescu, *BSNR*, 70-74 (1976-1980), nr. 124-128, 1981, p. 75-79; C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 91.

¹⁴ O. Mărculescu, *loc. cit.*, p. 77.

¹⁵ B. V. Head, *Historia Nummorum. A manual of Greek numismatics, New and enlarged edition*, London, 1963, p. 538; F. Chamoux, *Civilizația greacă în epocile arhaică și clasică*, București, 1985, p. 63.

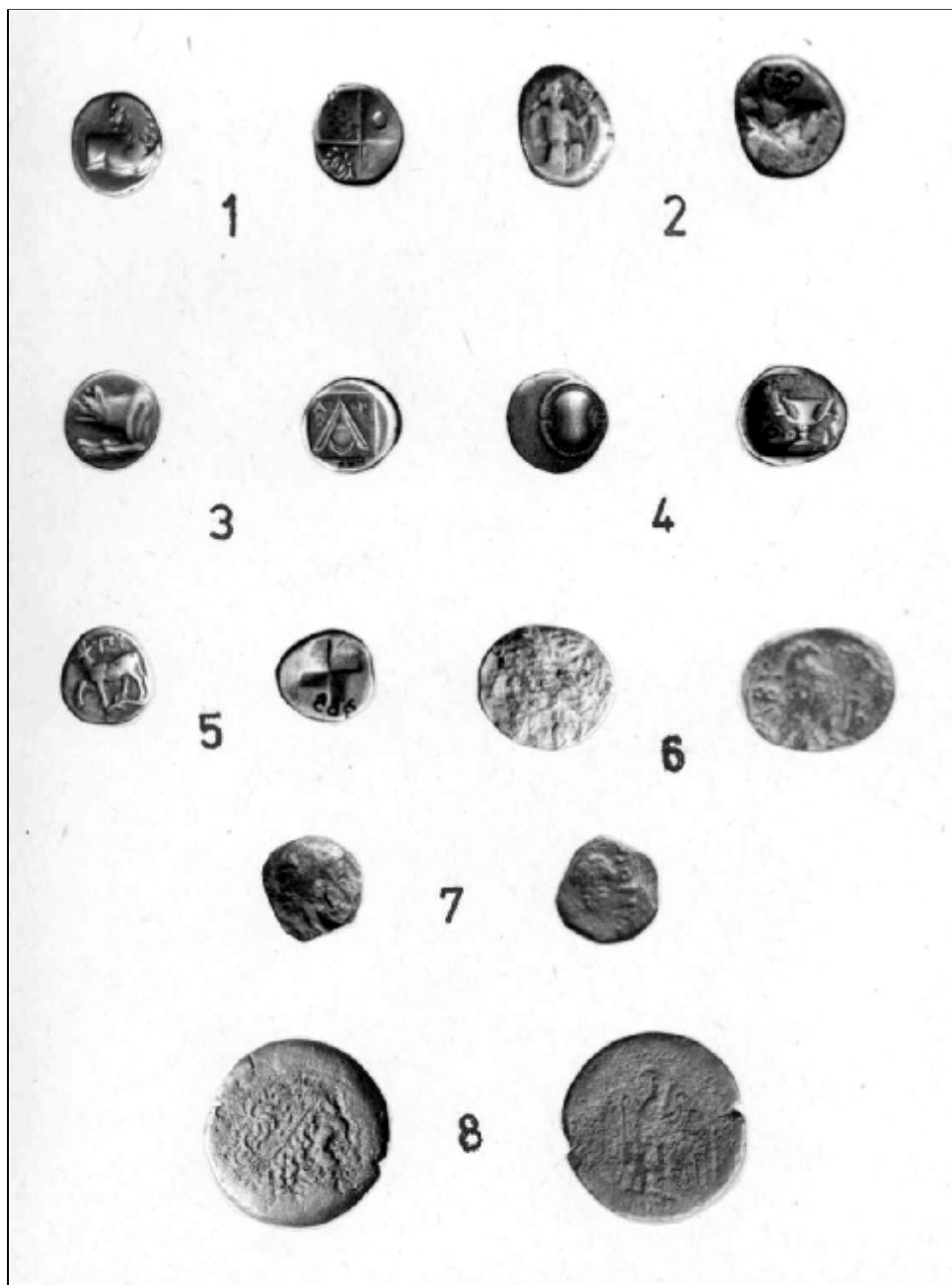
¹⁶ O. Iliescu, *SCN*, 2 (1958), p. 448, nr. 2; C. Preda, *op. cit.*, p. 91.

¹⁷ R. Ocheșeanu, *Pontica*, 7 (1974), p. 199-200, nr. 1-3; E. Oberländer-Târnoveanu, *Peuce*, 8 (1980), p. 251; G. Talmațchi, *Analele Universității Dimitrie Cantemir*, 4 (2000), p. 131-132, nr. 89-90.

¹⁸ B. Mitrea, *SCIV*, 18 (19679, 1, p. 193, nr. 14; idem, *Dacia*, N.S., 11 (1967), p. 381, nr. 14; C. Preda, *op. cit.*, p. 118.

¹⁹ G. Talmațchi, *CCDJ*, 18 (2001), p. 46.

²⁰ R. Ocheșeanu, *loc. cit.*, p. 202.

PL. I - Monede emise de Chersonesul Tracic, Argos, Teba, Byzantion, Abydos, Dionysopolis și Egiptul elenistic descoperite în Dobrogea

PL. II - Monede emise de Regatul Bithyniei și cel Seleucid

RARE COINS DISCOVERIES IN THE NUMISMATIC COLLECTION OF THE MUSEUM FOR NATIONAL HISTORY AND ARCHAEOLOGY CONSTANTA

Abstract

The authors describe ten coins, six of them are made of silver and four are made of bronze, originating from archaeological sites or private collections (C. Băcăoanu, A. Crăciun, etc.). The great majority consists of rare pieces found among the archaeological discoveries in the territory situated between the Danube and the Black Sea. Their publication has a scientific support, being also a means of pointing them out, of bringing them to the specialists' attention.

The discoveries at issue, originating from Dobrudja, are a proof for the active part that this region played in the trade that took place within the Black Sea basin, also offering suggestions (with all the necessary precautions) concerning the areas towards which the commercial or political preferences of the locals went.

ILLUSTRATIONS

Plate 1. Coins minted by Thracian Chersones, Thebes, Argos, Byzantion, Dionysopolis and Hellenistic Egipt found in Dobrudja.

Plate 2. Coins minted in the kingdom of Bithynia and the Seleucid Kingdom.